Od Vrgoračkog brda (*monte di Vergoraz)* do Vrgorskog gorja

D. Špoljarić, R. Schreiner, F. Medak, H. Gold

Na brojnim mrežnim stranicama i portalima nerijetko nalazimo da su planine Matokit (Sv. Rok, 1061 m), Mihovil (1245 m) i Šibenik (V. Šibenik, 1314 m) skupno imenovane Vrgorsko gorje. Nekritičko uvođenje ili preuzimanje spomenutog „oronima“ najvjerojatnije je proizišlo iz činjenice da je talijanski putopisac Alberto Fortis u svome *Putu po Dalmaciji* (*Viaggio in Dalmazia, Venecija 1774.*) prvi naveo m*onte di Vergoraz*. U hrvatskome prijevodu *Puta …* m*onte di Vergoraz* je Vrgoračko brdo (Fortis 1984., preveo M. Maras), dakle jedno brdo (planina, gora[1]) a ne nekoliko (*i monti di Vergoraz*). Zbog toga je potrebno odrediti koje je to brdo i provjeriti postoji li na kartama oronim, neko brdo oko Vrgorca koje Fortis spominje kao Vrgoračko brdo.

Vrgoračko brdo ili Matokit, Vrgorsko gorje i okolni oronimi i toponimi na starim i suvremenim kartama

U podpoglavlju *6. Ponori u Kokoriću, Rastočka jezera, Jezero, Desne i rijeka Trebižat* Fortis piše *„Sva polja nad kojima se uzdiže Vrgoračko brdo podložna su vodi..."* (str. 234). Samo Matokit zadovoljava opisano, južno od Matokita je polje Bunina (prema Fortisu Kokorićka dolina) s izvorima i ponorima, istočno je krško polje Rastoke a jugoistočno Jezero. Nadalje, obišavši spomenute lokalitete Fortis poimence navodi i opisuje Ponore u Kokoriću, Rastočka jezera, Jezero a otuda vidikom dominira Matokit, dakako i Biokovo ali na jugu. Daleko na sjeverozapadnom obzoru su Mihovil i malo sjevernije Šibenik. Dominantnost Matokita opisuje i Vukosav (2006) „Južnim dijelom brdsko-planinskog prostora Vrgorca dominira planina Matokit s najvišom točkom Sv. Rok (1062 m). S obzirom na to da je u njezinu jugoistočnom kraku smješten sam grad Vrgorac, riječ je o jednom od vizualno najprepoznatljivijih i najreprezentativnijih krajolika na cijelom području.“ Fortis je, dakle, pišući o prirodnim zanimljivostima vrgorskoga krajolika spomenuo vrgoračko brdo (*monte di Vergoraz*) imajući pred očima Matokit, pritom nemisleći na planinski masiv s tri istaknute planine Matokit, Mihovil, Šibenik.

Topografija iz konca 17. st. značila je prikupljanje građe i izdavanje pisanih i crtanih prikaza prirodnih i izgrađenih objekata na nekom području dok je tijekom 18. st. *djelatnost na prikupljanju izvornih činjenica o prostoru, najprije na regionalnim razinama a zatim kroz sustavne topografske izmjere pojedinih država* (Frangeš 2012). Na kartama Dalmacije, Hercegovine i Krajina iz doba Fortisovih putovanja hrvatskim krajevima toponimija je oskudna, ponajprije zbog nepoznavanja i neistraženosti (neprikupljenosti građe) toga kraja i sitnog mjerila karte. Uglavnom nalazimo toponim Vrgorac a rijetko imena okolnih naselja. Nema oronima (imena) okolnih i nedalekih brda i planina (slika 1 i 2).

---

[1] prema Geografskom rječniku (Cvitanović 2002.):

brdo – naziv za uzvisinu od 200 do 500 m visine, odlikuje se izdvojenošću u krajoliku, zbijenošću, visinskom raščlanjenošću i katkad s više vrhova, ...

planina – 1. geomorf. istaknuta i prostrana reljefna uzvisina, apsolutne visine više od 1000 m, masivna i razgranata izgleda te okružena nižim širokim zemljištem i s površinom u podnožju većom nego pri vrhu, ...

gora – istaknuta uzvisina masivna izgleda, reljefni oblik 500 do 1000 m nadmorske visine, ...

gorje – uobičajeni naziv u svakidašnjem govoru, ali i u znanosti (osobito u geografiji, geologiji, meteorologiji i dr.) za ukupnost brda, gora i planina na većem području, u pokrajini ili državi

Slika 1. Isječak *Nouvelle carte du Royaume de Dalmacie, 1740.* (URL 1).

Slika 2. Isječak *Carta geografica della Dalmazia, 1753.* (URL 2).

Na tematskim kartama u krupnijem mjerilu (npr. za potrebe vojske) toponimi (i oronimi) su brojniji iako se naglasak prije svega stavlja na što precizniji prikaz crte razgraničenja, kordone, granične prijelaze te cestovnu mrežu (Alilović 2015). Na *Markovićevu prerisu Alberghettijeve karte osmansko-mletačke granice iz 1699. i 1718. godine, Venecija 1754.* (slika 3, Alilović 2015., str. 66) nalazimo toponime/oronime: Vergoraz, M. Motochita, M. Mihovia, ... (Vrgorac, Matokit, Mihovil, ...). A na *Melchiorijevoj karti vojno-sanitarnog kordona na mletačko-osmanskoj granici iz 1731.* (slika 4, Alilović 2015, str. 210) navedeni su toponimi/oronimi: Territtorio di Vergoraz, Vergoraz, Papratnizza, M. Mothovich/S. Rocco, M. Sibenich, M. Mihovla, Rastoch, Lago di Vergoraz, Kothesi, Kuchorich, ... (Vrgoračko područje, Vrgorac, Prapatnice, Matokit/Sv. Rok, Šibenik, Mihovil, Rastok i Vrgoračko jezero (Jezero), Kotezi, Kokorići, ...).

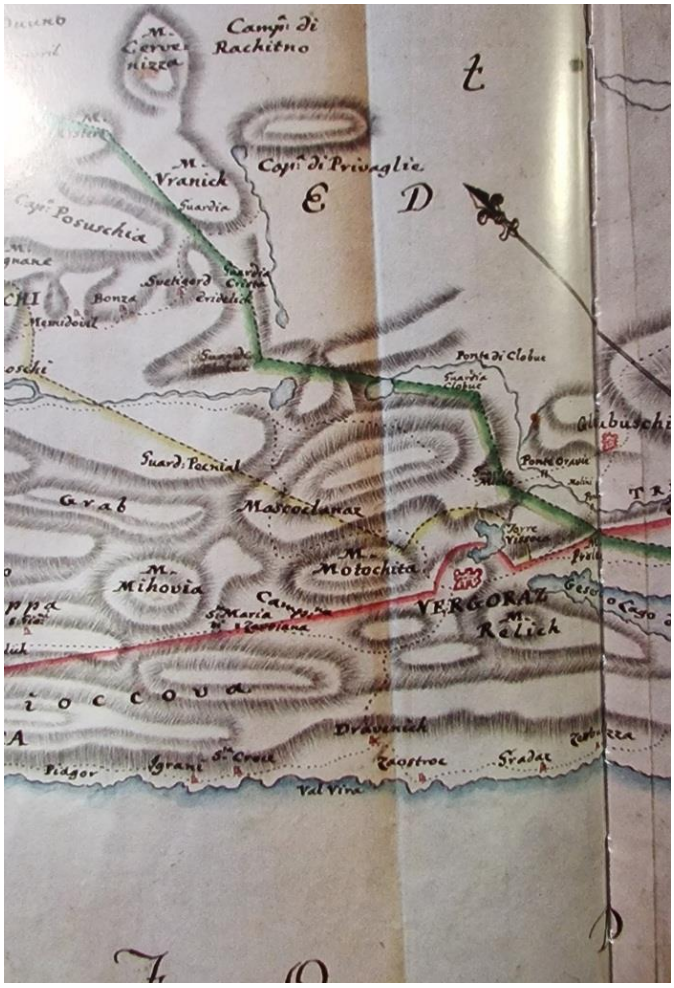

Slika 3. Isječak Markovićeva prerisa Alberghettijeve karte.

Slika 4. Isječak Melchiorijeva karte vojno-sanitarnog kordona.

Na obje karte iz prve polovice 18. st. nalazi se oronim Matokit (M. Motochita i M. Mothovich/S. Rocco) ali nema oronima Vrgoračko brdo i Vrgorsko gorje (M. Vergoraz). Je li Fortis, pripremajući se za treće putovanje po Dalmaciji (1773.), znao za te karte na kojima brdo blizu Vrgorca domaće stanovništvo naziva Matokit? Najvjerojatnije nije. Možda je boraveći u Kokorićima doznao od svog domaćina vojvode Pervana da je ime najuočljivijeg brda blizu Vrgorca Matokit ali ga u putopisu nije imenovao već općenito nazvao vrgoračko brdo. Na topografskim kartama iz konca 18. st. npr. *Nuova carta topografica della provincia di Dalmazia : divisa ne suoi territori / delineata dalli ing. Melchiori e Zavoreo e da Ludovico Furlanetto, Venezia 1787.* nalazimo toponime/oronime: Territorio Vergoraz, Vergoraz, Cochoric, Cotesi, Jesero/Lago, Rastoch, M. Sibenich, M. Miovia, nedostaje Matokit (slika 5).

Slika 5. Isječak *Nuova carta topografica della provincia di Dalmazia … 1787.* (URL 3).

„Oronim“ Vrgoračko brdo ili Vrgorsko (M. Vergoraz) gorje nema uporište ni na kartama hrvatskih krajeva nastalih iz vojnih (triangulacijskih i topografskih) i katastarskih izmjera Habsburškog carstva odnosno A-U Monarhije. U I. izmjeri (1774.-1775.) Dalmacija i zaleđe nije obuhvaćeno. Ali na *Neueste Carte von Dalmatien in II Blätter, Wien, Artaria et Compag, 1805.* ili *Carte von Dalmatien und dem Gebieth von Ragusa aus ächten Quellen gezogen … C. Stein, 1810., Wien und Pest* (Karta Dalmacije i dubrovačkog područja iz pouzdanih izvora …) nalazimo sljedeće toponime i oronime: E. Vergoraz, Kakorit/Coccorich, Cotesi, See Rastoch, Jesero/See Jezero, M. Miovia i Matokit pogrešno pripisanog imena Bg. Sibentsch/M. Sibenich (slika 6).

Slika 6. Isječci *Neueste Carte von Dalmatien in II Blätter, Wien, Artaria et Compag, 1805.* (gore, URL 4) i *Carte von Dalmatien und dem Gebieth von Ragusa,..., 1810. (*dolje, URL 5).

Na topografskim kartama iz II. (1851.-1854.) i III. (1869.-1887.) izmjere (slike 7 i 8) nalazimo ranije navedene toponime/oronime (Vrgorac, Kokorić, Matokit/Sv. Rok (St. Rocco), Raztok, Jezero, ...).

Slika 7. Vrgorac na isječku topografske karte iz II. izmjere (URL 6).

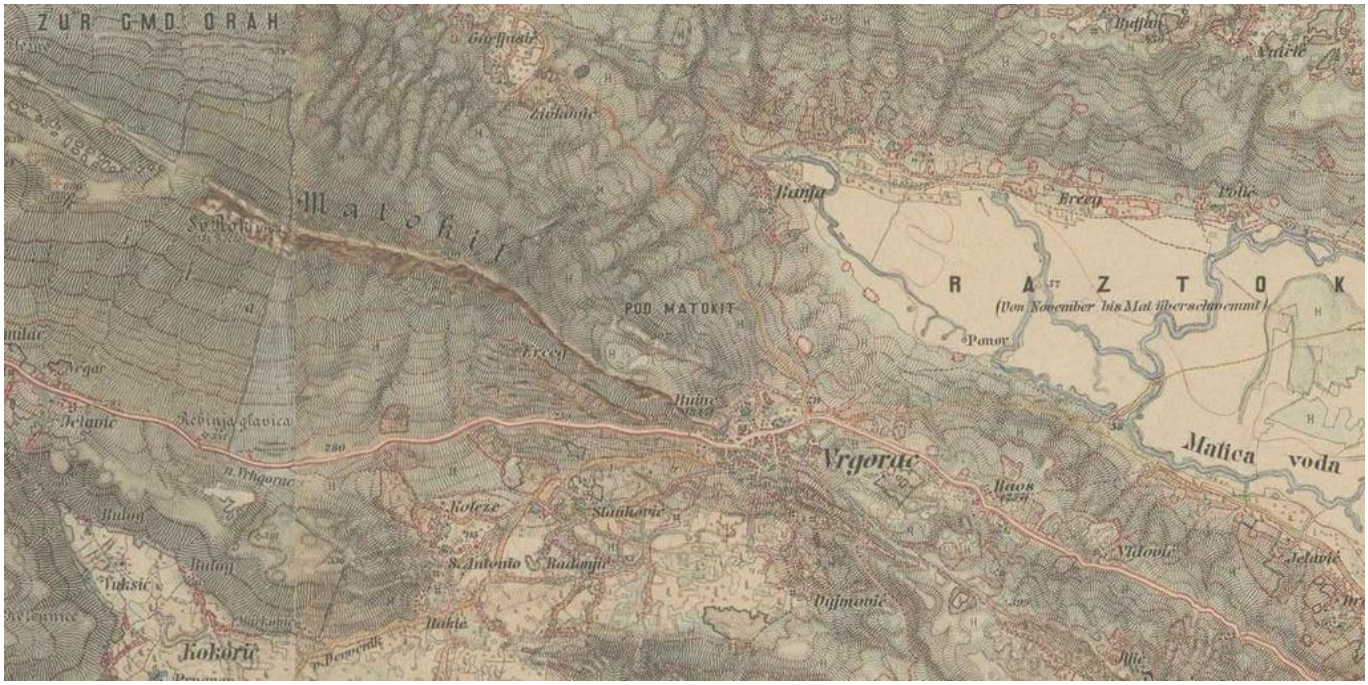

Slika 8: Vrgorac na isječku topografske karti iz III. izmjere (URL 7).

„Oronima“ Vrgoračko brdo ili Vrgorsko gorje nema ni u službenim kartama RH npr. TK25 (slika 9) ali ni u Registru geografskih imena Državne geodetske uprave (RGI DGU) (URL 8). Dok su, primjerice, toponimi Dinarsko gorje ili Samoborsko gorje i na TK25 i u RGI.

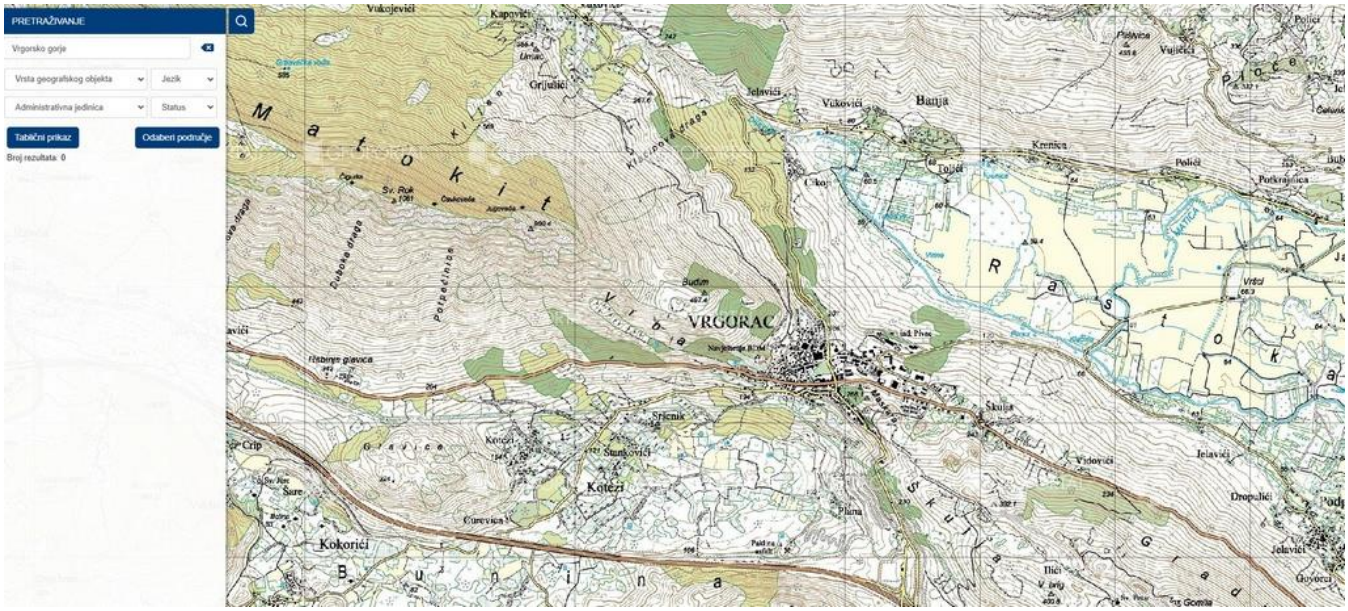

Slika 9. Vrgorac na mrežnoj inačici topografske karte TK25 i Registru bez oronima Vrgorsko gorje (URL 8).

Vrgorsko gorje na mrežnim stranicama i portalima

Na wikipediji i na nekim tematskim službenim i osobnim mrežnim stranicama i portalima nalazimo oronimsku novotvorenicu Vrgorsko gorje neutemeljeno i nekritički prihvaćenu.

O podrijetlu imena Vrgorsko gorje na wikipediji piše: *„Naziv Vrgorsko gorje se prvi puta spominje u putopisu Alberta Fortisa "Viaggio in Dalmazia" (hrv. "Put po Dalmaciji"), tiskanom 1774. u Veneciji, gdje je u poglavlju "Delle voragini di Coccorich; de´ laghi di Rastok, di Jezero, di Desna; e del fiume*

Trebisat" (hrv. "Ponori u Kokoriću, Rastočka jezera, Jezero, Desne i rijeka Trebižat") zapisano sljedeće: "Le campange dominate da monte di Vergoraz sono tutte soggete all´ acqua...", što u prijevodu s talijanskog znači "Sva polja nad kojima se uzdiže Vrgorsko gorje podložna su vodi..."Monte di Vergoraz" bi mogli prevesti i kao Vrgorska planina, ali je u duhu hrvatskog jezika prevodimo kao Vrgorsko gorje, jer za razliku od Fortisa znamo da se sastoji od tri gorska hrbata. Usprkos činjenici da je u podnožju planine u selu Zavojane 1951. rođen proslavljeni hrvatski Himalajac Stipe Božić, nepostojanje planinarske tradicije u Vrgorskom kraju dovelo je do toga da je nestalo zajedničko ime za ovaj planinski masiv, pa je svako selo na podnožju za svoj dio planine koristilo zasebno ime. Koriste se uglavnom nazivi gorskih hrbata Vrgorskog gorja, dakle Šibenik, Mihovil i Matokit (URL 9).

Isti tekst je i na osobnoj mrežnoj stranici-projektu Dinarsko gorje na podstranici Vrgorsko gorje pod naslovom Ime (Etimologija) (URL 10).

Na službenim mrežnim stranicama Turističke zajednice grada Vrgorca, podstranici Vrgorsko gorje – Monte di Vergoratz između ostaloga piše: *Sa svoja tri vrha s preko tisuću metara nadmorske visine u masivu Vrgorsko gorje svojom veličinom i visinom ističu se Matokit (Sv. Rok, 1062 m/nv), Mihovil (Sv. Mihovil, 1247 m/nv) i Šibenik (Veliki Šibenik, 1314 m/nv), a pogledi koji se s njih pružaju jedni su od vizualno najprepoznatljivijih i najreprezentativnijih krajolika cijelog vrgorskog kraja. Sam naziv Vrgorsko gorje prvi se put spominje u putopisu Alberta Fortisa "Viaggio in Dalmazia" (hrv. "Put po Dalmaciji"), tiskanom 1774. u Veneciji, gdje stoji zapisano „Monte di Vergoraz"* (URL 11). A na mrežnim stranicama Društvo prijatelja Vrgorske starine, podstranici Vrgorska krajina: prostor i vrijeme prema tekstu B. Radonića piše „ ... uzduž Vrgorske krajine pruža se Vrgorsko gorje sa svoje tri planine: Šibenik (1.314 m), Mihovil (1.247 m) i Matokit (1.062 m)" (URL 12).

Nerijetko, brojne popularne i vrlo posjećene mrežne stranice i portali objavljuju tematske članke (priloge) s preuzetim i neprovjerenim informacijama. Tako primjerice, na portalu net.hr u rubrici Koje su planine u Hrvatskoj između ostaloga piše: *„Kroz Dalmatinsku zagoru se pruža središnji odnosno zagorski dalmatinski niz u kojemu su među ostalima planine u Dalmaciji: Promina, Moseć i Svilaja, Vrgorsko gorje i druge"* (URL 13).

Umjesto zaključka

Vjerojatno je spominjanje Vrgoračkog (Vrgorskog) brda (monte di Vergoraz) u putopisu A. Fortisa *Put po Dalmaciji* navelo suvremene zagovaratelje na nekritično uvođenje „oronima" Vrgorsko gorje (Matokit, Mihovil i Šibenik) premda je iz putopisa jasno da Fortis spominjući *vrgoračko brdo/goru/planinu* ustvari piše o Matokitu. Naime, Fortis je boraveći u Kokorićima (Pervani) kod svoga domaćina *vojvode Pervana* (*„... ugledna je osoba u malenom selu...*" a *„Pervanove kuće smještene su na hrptu brežuljka, ...",* Fortis 1984., str. 235.) imao pred očima Matokit (slika 10), pritom nemisleći na planinski masiv s tri istaknute planine Matokit, Mihovil, Šibenik.

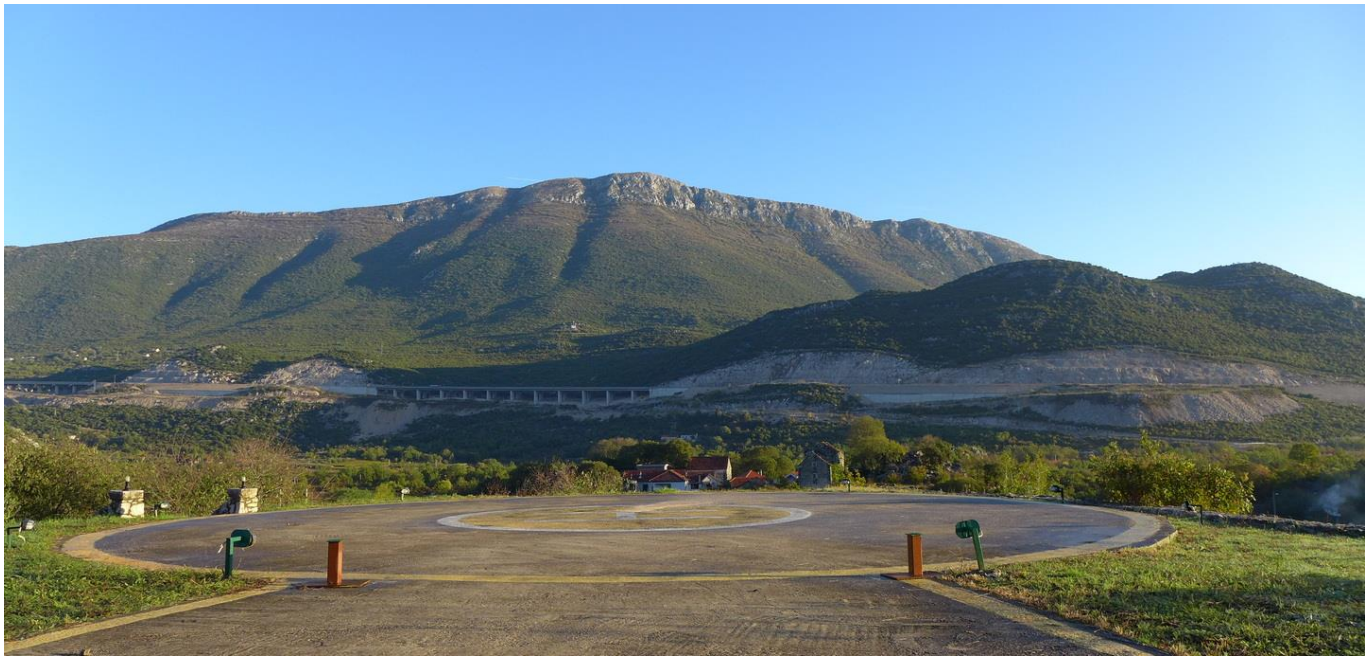

Slika 10. Pogled na Matokit od Pervanovih kuća kod helidroma (foto 2016).

Oronim Vrgoračko brdo ili Vrgorsko gorje (M. Vergoraz) nije na povijesnim kartama ali ga nema i na novim i službenim topografskim kartama RH a nije ni u Registru Državne geodetske uprave. Oronim Matokit pojavljuje se na kartama znatno ranije od doba Fortisova putovanja hrvatskim krajevima.

Istaknimo i jezičnu nedosljednost u prevođenju. Na temelju čega autor rečenice "*Monte di Vergoraz bi mogli prevesti i kao Vrgorska planina, ali je u duhu hrvatskog jezika prevodimo kao Vrgorsko gorje jer za razliku od Fortisa znamo da se sastoji od tri gorska hrpta*" (URL 10 i 11) zaključuje da Vrgorsku planinu/monte di Vergoraz (jedna planina) možemo „u duhu hrvatskoga jezika" prevesti kao Vrgorsko gorje/i monti di Vergoraz (više planina, planinski lanac) a ne na pr. Vrgorska gora?

Ukratko, oronim Vrgorsko gorje (M. Vergoraz) nije na povijesnim i novim kartama već je „izmišljen" odnosno netočno i nekritički preuzet Fortisov izraz *monte di Vergoraz* (Vrgorsko brdo/planina/gora).

Literatura

Alilović, M.: Hercegovina na kartama i planovima, NI-AL d.o.o. Velika Gorica 2015.

Cvitanović, Alfonso: Geografski rječnik, HGD Zadar, 2002.

Fortis, Alberto: Put po Dalmaciji (priredio Josip Bratulić, s tal. preveo Mate Maras), Globus, Zagreb, 1984. (Viaggio in Dalmazia, Venezia, 177*4*.)

Frangeš, S. i dr.: Topografske karte na području Hrvatske (urednik S. Frangeš, aut. S. Ćosić, M. Alilović, S. Frangeš, I. Landek), Državna geodetska uprava, Zagreb, 2012.

Vukosav, Branimir (2006): Prostorna diferencijacija Vrgoračkog područja na temelju krških prirodno-geografskih i društveno-geografskih obilježja, Geoadria 11/2, 241-281.

Mrežne adrese

URL 1: Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Nouvelle carte du Royaume de Dalmacie divise en ses comtes: etc la Morlaquie, la Bosnie, et la Servie, partie de la Hongrie,

Croatie, Albanie... / par G. de L'lssle, Coronelli, G. I. Rossi, I. Nolin. Amsterdam: R. & I. Ottens 1740., https://digitalna.nsk.hr/?pr=iiif.v.a&id=11381&vwopt=%7B%22pan%22%3A%7B%22x%22%3A0.518%2C%22y%22%3A0.387%7D%2C%22view%22%3A%22image%22%2C%22zoom%22%3A2.788%7D (19. 12. 2024.)

URL 2: Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu . Carta geografica della Dalmazia, [Thomas Salmon], Venezia: Giambatista Albrizzi, 1753 https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=11292, (19. 12. 2024.)

URL 3: Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Nuova carta topografica della provincia di Dalmazia : divisa ne suoi territori / delineata dalli ing. Melchiori e Zavoreo e da Ludovico Furlanetto, Venezia 1787., https://digitalna.nsk.hr/?pr=iiif.v.a&id=11301&vwopt=%7B%22pages%22%3A%5B2%5D%2C%22pan%22%3A%7B%22x%22%3A0.379%2C%22y%22%3A0.226%7D%2C%22view%22%3A%22image%22%2C%22zoom%22%3A2.788%7D (19. 12. 2024.)

URL 4: Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Neueste Carte von Dalmatien in II Blätter, Wien, Artaria et Compag, 1805., https://digitalna.nsk.hr/?pr=iiif.v.a&id=11499&vwopt=%7B%22pan%22%3A%7B%22x%22%3A0.659%2C%22y%22%3A0.123%7D%2C%22view%22%3A%22%22%2C%22zoom%22%3A3.074%7D (19. 12. 2024.)

URL 5: Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu , Carte von Dalmatien und dem Gebieth von Ragusa aus ächten Quellen gezogen und bearbeitet von M. d[e] T[rau]X ; gestochen von C. Stein, 1810., Wien und Pest (Karta Dalmacije i dubrovačkog područja iz pouzdanih izvora ..), https://digitalna.nsk.hr/?pr=iiif.v.a&id=11114&vwopt=%7B%22pages%22%3A%5B4%5D%2C%22pan%22%3A%7B%22x%22%3A0.627%2C%22y%22%3A0.345%7D%2C%22view%22%3A%22image%22%2C%22zoom%22%3A1.332%7D (19. 12. 2024.)

URL 6: Dalmatia (1851–1854) - Second military survey of the Habsburg Empire, https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-dalmatia/?layers=osm%2C10&bbox=1926646.654056246%2C5341727.673338386%2C1936378.0432198024%2C5346055.920065035 (15. 12. 2024.)

URL 7: Habsburg Empire (1869-1887) - Third Military Survey (1:25000), https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?layers=osm%2C129&bbox=1928375.2015385686%2C5341760.356517932%2C1938106.590702125%2C5346088.603244581 (15. 12. 2024.)

URL 8: DGU-ov Registar geografskih imena, https://rgi.dgu.hr/rgigis/ (15. 12. 2024.)

URL 9: Wikipedia, Vrgorsko gorje, https://hr.wikipedia.org/wiki/Vrgorsko_gorje (15. 12. 2024.)

URL 10: DINARSKO GORJE (autor i administrator G. Papac), https://www.dinarskogorje.com/vrgorsko-gorje.html (11. 12. 2024.)

URL 11: Vrgorsko gorje – Monte di Vergoraz, službene stranice TZ grada Vrgorca, https://vrgorac.info/2021/03/08/planinarenje/ (14. 12. 2024.)

URL 12: Društvo prijatelja Vrgorske starine, podstranica Vrgorska krajina: prostor i vrijeme (Izvor teksta: Branko Radonić, Stoljeća vrgorskog vina i pršuta, Vrgorac, 2022., str. 17-22.), https://vrgorskestarine.hr/2024/12/03/vrgorska-krajina-prostor-i-vrijeme/ (14. 12. 2024.)

URL 13: net.hr, Geografija/Koje su planine u Dalmaciji. https://net.hr/magazin/uradi-sam/koje-su-planine-u-dalmaciji-5e007b72-b9f2-11ec-a719-0242ac120051, (19. 12. 2024.)